

ВІДДІЛ ОСВІТИ
Костянтинівської районної державної адміністрації
Кіндратівська спеціалізована школа І-ІІІ ступенів
з поглибленим вивченням інформатики та програмування

ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ САМОСВІДОМОСТІ
ШКОЛЯРІВ СТАРШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Опис досвіду роботи Т.Г.Суковатенко,
класного керівника Кіндратівської спеціалізованої школи І-ІІІ ступенів
з поглибленим вивченням інформатики та програмування

Костянтинівський район
2015

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. В умовах реформації сучасного українського суспільства, переходу до нових стандартів освіти і виховання підростаючого покоління, загострення міжетнічних відносин, стає актуальним пошук нових шляхів удосконалення виховного процесу в контексті формування етнокультурної компетентності випускників.

Український народ, згідно з Конституцією, є поліетнічним утворенням, саме тому на сучасному етапі розвитку вітчизняної освіти постає актуальне завдання: формування культури міжетнічних стосунків у школярів, прагнення жити в мирі та злагоді задля благополуччя нашої держави [3].

У Концепції національного виховання серед основних принципів, які мають бути враховані при організації виховної роботи, визначено *принцип полікультурності виховання*, який передбачає введення школяра у світ культури українського народу, як складової загальнолюдської культури, формування полікультурної компетенції, як системи культурологічних знань, загальнолюдських та національних цінностей, набуття вмінь позитивної міжетнічної, міжкультурної взаємодії та відкритості до інших народів [2].

Питання полікультурності виховання та формування ціннісного ставлення школярів до навколишнього світу стало предметом ряду досліджень. Національний аспект у розвитку теорії морального виховання охарактеризовано Г.Ващенком, О.Вишневським, В.Кузем, М.Стельмаховичем, Ю.Руденком. Технологічний підхід у навчально-виховному процесі обґрунтовано Л.Маленковою, О.Пехотою, Л.Шульгою. Особистісно зорієнтований підхід в організації виховної роботи школярів досліджували І.Бех, О.Бондаревська, В.Бучківська, К.Чорна, І.Якіманська.

Отож, визначена проблема частково представлена в наукових дослідженнях та публікаціях, саме тому констатуємо необхідність висвітлення її теоретичних аспектів та виділення перспективних завдань діяльності навчальних закладів.

Узагальнюючи сучасні наукові дослідження з питань педагогічної технології (В.Гузєєв, В.Євдокимов, М.Кларін, І.Прокопенко, Г.Селевко та інші) та

етнокультурної компетентності (Н.Арзамасцева, Н.Алімжанова, О.Кузнєцова, М.Морова, С.Федорова та інші), нами було побудовано власну модель формування етнокультурної компетентності учнів як педагогічну систему упорядкованої множини взаємопов'язаних та взаємообумовлених цілісних елементів, що становлять єдине ціле у своїй структурі, поєднані спільною метою, мотивами і завданнями, спрямованими на формування етнокультурної компетентності учнів.

У своїй роботі ми виходили з досліджень, у яких було визначено структуру сучасної інноваційної педагогічної технології. Так, у роботах А.Кіктенко, О.Олексюк, Г.Селевко та інших підкреслюється, що у побудові педагогічної технології повинні бути відображені:

- а) концептуальна основа;
- б) змістовна частина:
 - мета - загальна і конкретна;
 - зміст відповідного науковій меті матеріалу;
- в) процесуальна частина - технологічний процес:
 - організація запланованого процесу;
 - методи і форми навчально-виховної діяльності;
 - методи і форми взаємодії суб'єктів педагогічного процесу;
 - діагностико-проективні методи навчально-виховного процесу.

Побудована нами модель виховної системи передбачає активну теоретичну та практичну етнокультурну діяльність учнів, педагогів, створення умов для самореалізації кожної особистості учасників навчально-виховного процесу у поліетнічному життєвому середовищі.

Розроблена нами система формування етнокультурної компетентності учнів функціонує в середовищі Кіндратівської спеціалізованої школи I-III ступенів з поглибленим вивченням інформатики і програмування Костянтинівського району Донецької області.

Педагогічне середовище формування етнокультурної компетентності учнів являє собою єдине поле, простір, в якому відбувається процес її становлення; має спільні підходи, єдину мету діяльності викладачів, учнів і представників

національних меншин; оцінювальні погляди на дії всіх учасників педагогічного процесу. Єдність підпорядковується цільовій настанові, завданням розв'язання поставленої проблеми.

Педагогічне середовище характеризує атмосферу, в якій реально виявляються **принципи** гуманності, взаємодовіри та взаємодопомоги; клімат особистої безпеки для кожного учасника виховного процесу; можливості всебічного стимулювання творчої ініціативи в усіх видах навчальної і наукової діяльності.

Педагогічне середовище обумовлює **центральний елемент технології, що об'єднує мету, процес, результат і перспективи формування етнокультурної компетентності**, має певні особливості на всіх етапах етнокультурної роботи з учнями. Для **центрального елемента** технології характерний змістовний та організаційний взаємозв'язок, взаємодія між собою й іншими елементами етнокультурної підготовки.

Загальна мета розробленої системи-технології передбачає формування етнокультурної компетентності учнів протягом їх навчання у школі.

Процес формування етнокультурної компетентності спрямовано на досягнення **єдиної мети**, що полягає у взаємодії педагогів, учнів та представників різних національностей, які мешають у селі Кіндратівка, де розташована школа. Виховний процес містить у собі три взаємопов'язані між собою етапи: підготовчий, основний та узагальнюючий.

Кінцевий результат цього процесу передбачає сформованість у випускників саме української етнокультурної компетентності як інтегрованого утворення єдності особистісного, гносеологічного, операційного, процесуального, інтегративно-оцінювального та проєктивного компонентів, що забезпечує продуктивну етнокультурну діяльність і творчу самореалізацію. Позитивний результат формування етнокультурної компетентності учнів тісно пов'язаний з **перспективою**, яка полягає в активному сприйманні майбутніми випускниками актуальних проблем сучасного стану етнокультури національних меншин, в постійній орієнтації у своїй майбутній професійній діяльності на загальнолюдські

цінності й традиції різних етносів України; толерантності, лабільності, корекції поведінки в нестандартних міжетнічних ситуаціях; наявності глибоких та міцних знань про зміст культури різних етнічних груп; володінні достатніми етнокультурними вміннями; наявності здатності усвідомлювати та оцінювати адекватність власних дій та форм поведінки у суспільно значущих ситуаціях етнокультурного характеру; наявності стійкої потреби в самоосвіті; самовихованні, самореалізації в поліетнічному середовищі.

Складові центрального елемента технології формування етнокультурної компетентності учнів реалізуються нами в трьох *аспектах*: освітньому, виховному та практичному.

Освітній аспект реалізується у процесі вивчення учнями спеціально розроблених програм, присвячених як питанням етнічної культури національних меншин нашого населеного пункту, так і проблемі співпраці з інформаційно-культурними центрами етнічних груп усього донецького регіону, тощо.

Виховний аспект спрямований на виховання в учнів почуття патріотизму, громадянськості, шанобливого ставлення до людей різних національностей, до їх культурних надбань, на формування культури міжетнічного спілкування. Цей аспект реалізується у цілеспрямованій виховній роботі зі учнями в умовах школи та в тісній взаємодії з представниками національних меншин (організація народних свят, фестивалів культури етнічних груп, фольклорних гуртків тощо).

Метою практичного аспекту є створення умов для самореалізації майбутніх випускників як професіоналів у поліетнічному середовищі конкретного населеного пункту, реальну участь у культурному житті етнічних груп.

Виходячи зі специфіки навчально-виховного процесу в умовах поліетнічного середовища, його організацію уможливають нормативне та методичне забезпечення, засоби, форми та методи етнокультурної роботи, культурологічні зв'язки з національними меншинами, активна взаємодія учнів з представниками етнічних груп.

Нормативне та методичне забезпечення надає чіткої організаційної та функціональної спрямованості процесу формування етнокультурної компетентності

учнів. Воно спирається на сучасні наукові досягнення і основні **нормативні документи України**.

Позитивна результативність процесу формування етнокультурної компетентності учнів досягається за рахунок педагогічної взаємодії. Це явище ми розуміємо як процес формування суб'єктивного та когнітивного досвіду суб'єктами процесу навчання, виховання та спільної практичної діяльності, спрямованого на формування етнокультурної компетентності учнів. Суб'єктами взаємодії є вчителі, учні, представники національних меншин, керівники гуртків і творчих об'єднань, батьки.

Центром педагогічної взаємодії є діяльність вчителів, учнів та представників національних меншин, що і представлено в нашому досвіді роботи.

Одним з важливих елементів технології є **критерії оцінки діяльності** учнів та вчителів в умовах їх співпраці у поліетнічному середовищі.

Вихователь і вихованець взаємодіють у системі суб'єкт-об'єктних та суб'єкт-суб'єктних стосунків. Виходячи з цього, використовується оцінка як загального результату, так і результату спільної діяльності вихователя і вихованця.

Критерії оцінки взаємної діяльності вчителів та учнів виконують як загальну оцінну функцію, що виявляє позитивне зростання, перехід на нові етапи експериментальної роботи, так і корекцію проміжних відхилень часткових та кінцевих результатів відповідно до часткових кінцевих цільових настанов, завдань.

Таким чином, розроблена нами система-технологія створює наочну картину цілеспрямованого навчально-виховного процесу у загальноосвітній школі, **метою якого є формування етнокультурної компетентності випускників, покликаних жити і працювати в поліетнічному середовищі**.

Для перевірки ефективності створеної нами системи-технології на базі Кіндратівської спеціалізованої школи I-III ступенів з поглибленим вивченням інформатики і програмування було проведено повномасштабний експеримент.

Як зазначалося раніше, технологія формування етнокультурної компетентності учнів спрямована на поетапне становлення компонентів етнокультурної компетентності.

I етап - підготовчий.

На цьому етапі були поставлені наступні завдання:

- 1) формування національної самосвідомості учнів;
- 2) засвоєння учнями відомостей про культуру певних етнічних груп, які проживають на території нашого населеного пункту;
- 3) зацікавлення учнів вивченням етнокультурної спадщини національних меншин, які компактно проживають в нашому регіоні;
- 4) створення умов для усвідомлення учнями значення культурних традицій етнічних груп для формування духовності, толерантності, патріотизму; для усвідомлення учнями особистісного значення вивчення етнокультури національних меншин для власного духовного розвитку, формування етнокультурно-спрямованих настанов в умовах навчальної та виховної діяльності.

Завдання передбачали методи роботи зі учнями. ***Провідними методами навчання на I етапі*** були ***пояснівально-ілюстративний, репродуктивний та метод проблемного викладу***. Вони дозволили підвищити позитивну мотивацію учнів, здійснити їх активне включення у навчально-пізнавальну діяльність; організацію спільної діяльності, партнерських відносин вчителів, учнів та представників національних меншин.

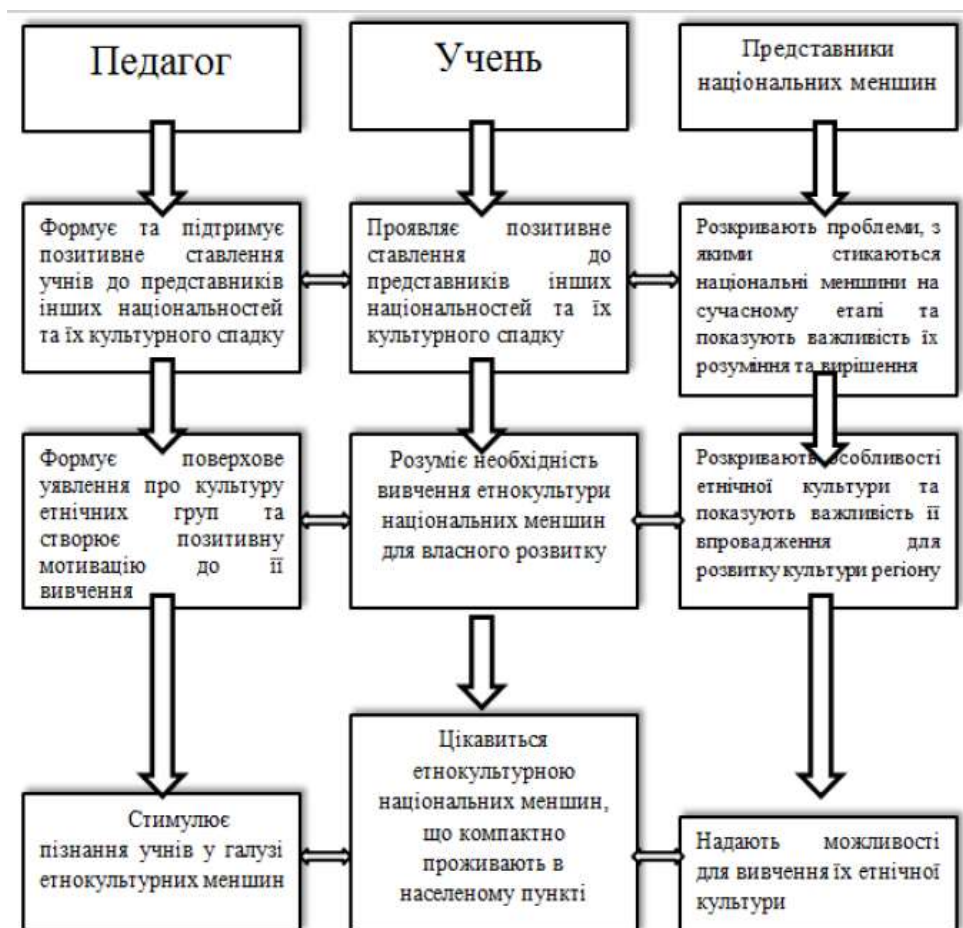
Для реалізації поставлених завдань до навчально-виховного процесу нами були підготовлені різноманітні навчально-виховні заходи: виховні години інформаційно-проблемного характеру: „Культурні традиції німців, болгар та греків”, „Національне розмаїття Північного Донбасу”, „Реалізація „Закону про національні меншини в умовах поліетнічного середовища”, „Чи є місце національним конфліктам на Донеччині”, „Освіта національних меншин у Донеччині” тощо; зустрічі з представниками етнічних груп, відвідування виступів фольклорно-етнографічних колективів, фестивалів мов та фестивалів культур національних меншин Донецького краю.

Ефективність реалізації завдань підготовчого етапу залежала безпосередньо від педагогічної взаємодії вчителів, учнів та представників національних меншин, що створювала ситуацію взаємодовіри, високу емоційну активність учнів у процесі

формування етнокультурної компетентності. (див. схему 1).

Схема 1.

Педагогічна взаємодія класного керівника, учнів та представників національних меншин на етапі формування етнокультурної компетентності

Підставою до переходу до II етапу формування етнокультурної компетентності учнів стали **якісні показники**, учні зацікавилися матеріальною та духовною культурою національних меншин, у них з'явилося бажання й потреба її вивчати. В учнів спостерігалася чітка позитивна мотивація та настанова на застосування етнокультурних традицій етнічних груп.

На II етапі — основному - виконувалися наступні завдання:

- 1) формування у учнів системи етнокультурних знань (енциклопедичних та методичних);
- 2) формування етнокультурних умінь (конструктивних, організаторських, комунікативних, гностичних, діагностичних);

3) засвоєння методики етнокультурної роботи, що полягає в умінні застосовувати на практиці:

- методи виховання у дітей поваги до етнокультурних традицій різних етносів України і нашого регіону;
- формування культури міжнаціонального спілкування;
- методи запобігання міжетнічних конфліктів;
- методи народного виховання різних етносів;
- методи впровадження в практику роботи етнокультурних традицій національних меншин;

4) формування оцінки власної теоретичної підготовки, практичної й науково-пошукової етнокультурної діяльності;

5) педагогічна підтримка в учнів самостійного оволодіння інформацією в галузі етнокультури національних меншин.

Основними методами навчання і виховання на цьому етапі були: репродуктивний, проблемний та евристичний.

Реалізація поставлених завдань, крім позакласної діяльності здійснювалася на уроках російської, української мови та літератури, історії, етики, географії, музичного і образотворчого мистецтва та позакласних заходах: народознавчих експедиціях, фестивалях, зустрічах, тематичних екскурсіях, міні-конференціях, засіданнях «круглого столу», брейн-рингах, тощо.

Ефективними формами організації навчання і виховання на II етапі були народознавчі експедиції в місця компактного проживання національних меншин з метою збору народознавчого матеріалу, співпраця з краєзнавчими музеями (робота у фондах і архівах, відвідування лекцій, екскурсії) та з інформаційно-культурними центрами національних меншин Північного Донбасу (збір історичного та народознавчого матеріалів, відвідування засідань представників етнічних груп, участь у підготовці й проведенні народних свят, відвідування гуртків декоративно-прикладного мистецтва, фольклорних гуртків,

зв'язки з однолітками за кордоном); самостійна робота учнів, яка полягала у плануванні етнокультурної роботи, розробці й драматизації фрагментів уроків та виховних заходів на етнокультурну тематику, підготовці доповідей до міні-конференцій, здійсненні народознавчо-пошукової роботи; створення народознавчого гуртка, метою діяльності якого була систематизація народознавчого матеріалу.

За допомогою цих форм організації виховної роботи створювалися умови для оволодіння учнями репродуктивними, продуктивними та творчими аспектами етнокультурної діяльності, становлення етнокультурної компетентності як системи. Важливу роль у цьому відігравали всі суб'єкти педагогічного процесу. Взаємодія між педагогами, учнями та представниками національних меншин стала більш об'ємною, тісною, контактною. Вона виражалася в допомозі вчителів і представників національних меншин у розумінні й активній дієвості учнів.

Така взаємодія показана на схемі 2.

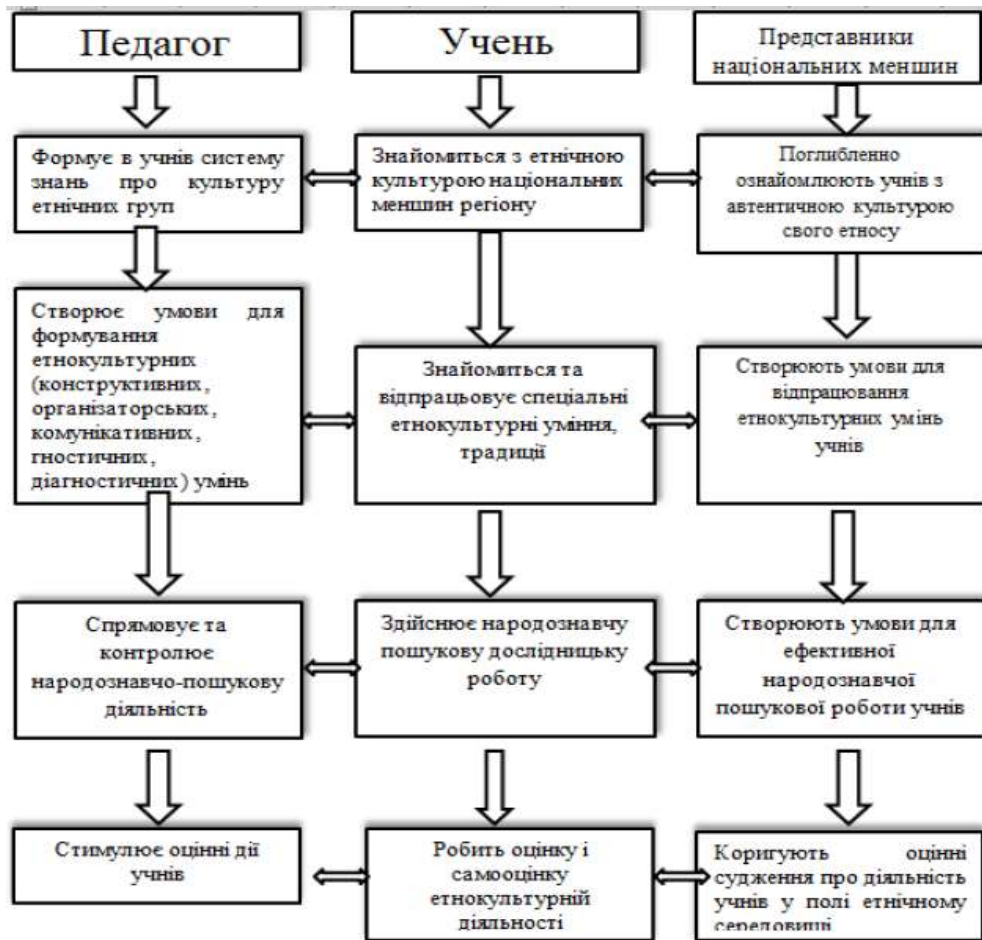

Схема 2.

Педагогічна взаємодія педагогів, учнів та представників національних меншин на I етапі формування етнокультурної компетентності

Метою III етапу - узагальнюючого - було широке використання етнокультурних знань, вмінь і навичок у самостійній роботі учнів у поліетнічному середовищі.

Це підсумковий етап, на якому відбувалася оцінка та переоцінка поглядів, підходів до видів роботи етнокультурного спрямування.

Мета конкретизувалася через *завдання*, які були поставлені на цьому етапі роботи:

1) систематизація етнокультурних знань і вмінь та формування досвіду їх практичного застосування;

2) удосконалення творчих здібностей вихованців в етнокультурній діяльності;

4) формування об'єктивної оцінки та самооцінки етнокультурної діяльності учнів;

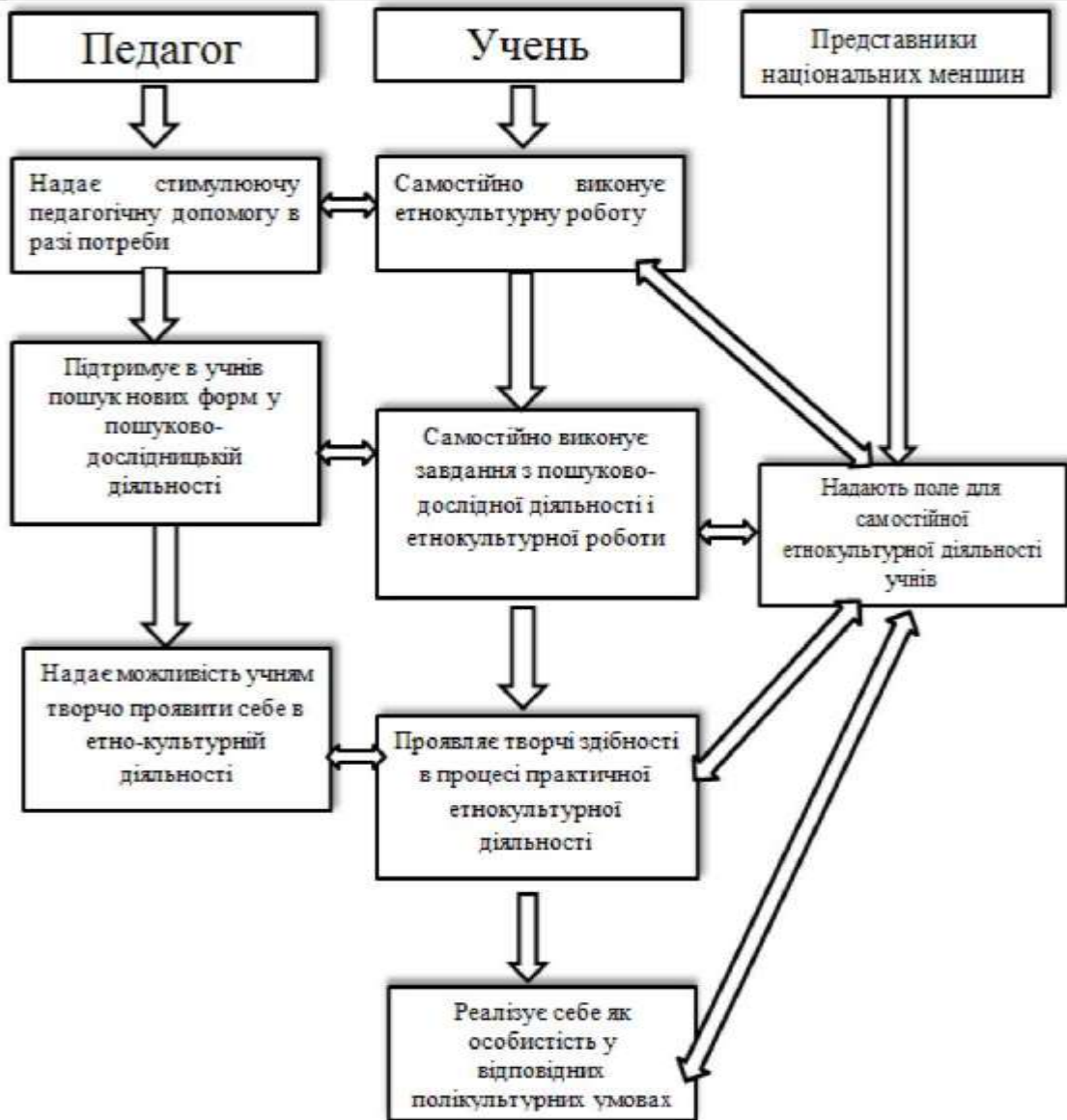
5) створення умов для етнокультурного самоздійснення та самоудосконалення в поліетнічному середовищі.

Серед *методів навчання*, які застосовуються на цьому етапі, провідними були: *евристичний та дослідницький*.

Основними *формами організації навчання* на цьому етапі були: написання та захист учнівських дослідницьких робіт на етнокультурну тематику, співпраця з інформаційно-культурними центрами національних меншин регіону, яка полягала в допомозі у організації культурних заходів.

На цьому етапі змінилася і педагогічна взаємодія вчителів, учнів та представників національних меншин (див. схему 3).

Схема 3
Педагогічна взаємодія педагогів, учнів та представників національних меншин на III етапі формування етнокультурної компетентності

За результатами роботи можна зробити ряд теоретичних і практичних **висновків:**

1. Етнокультурна компетентність як результат реалізації розробленої моделі - складне інтегроване явище, яке піддається цілеспрямованому розвитку і вдосконаленню в рамках навчально-виховного процесу нашого освітнього закладу.

2. За результатами проведення експериментального дослідження виникла необхідність впровадження на практиці розробленої системи формування етнокультурної компетентності учнів.

3. Технологія формування етнокультурної компетентності учнів ґрунтується на дослідженні всіх аспектів цього процесу, починаючи з постановки цілей, проектування та організації навчання й виховання в рамках досліджуваної проблеми до перевірки ефективності створеної технології.

4. Експериментальна перевірка функціонування інноваційної технології формування етнокультурної компетентності учнів **дала позитивні якісні результати:**

- 80% учнів зацікавилися культурою національних меншин, відчували необхідність її вивчати, упевнилися в тому, що етнокультурні традиції необхідно застосовувати у повсякденному житті;

- учні отримали ґрунтовні знання про зміст культури національних меншин поліетнічного регіону Донбасу, а педагоги нашої школи - методику етнокультурної роботи з дітьми.

5. Головною цінністю формування етнокультурної компетентності випускників школи стала їх здатність до спілкування і мирного порозуміння з представниками різних національностей, прагнення до розв'язання міжнаціональних та етнічних проблем, гармонізації національних стосунків.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України. Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. - К.: Право, 1996. - 55 с.
2. Концепція національного виховання - С.18-25.
1. Концептуальні засади та реформування освіти в Україні. – К.: Школяр, 2007. – С. 12.
14. Римаренко Ю. Національний розвій України: проблеми і перспективи. – К.: Юрінком, 2005. – 272 с.
15. Радевич-Винницький Я., Іванишин В. Мова і нація: Тези про місце і роль мови в національному відродженні України. – 5-те вид. – Кам'янець-Подільський: Абетка, 2003. – 120 с.
16. Радевич-Винницький Я. Україна: від мови до нації. – Дрогобич: Видавнича фірма "Відродження", 2007. – 360 с.
17. Вишневський О. Сучасне українське виховання. Педагогічні нариси. – Л.: Львівський обласний науково-методичний інститут; Львівське обласне педагогічне товариство ім. Г. Ващенка, 1996. – 238 с.
18. Сележан Й. Ю. Основи національного виховання (історичний, філософсько-релігійнознавчий аспекти): Навчальний посібник. – Чернівці: Рута, 2004. – 320 с.
19. Москалець В. Психологічне обґрунтування української школи. – Л.: Світ, 1994. – 119 с.
20. Ступарик Б. М. Національна школа: витоки, становлення. – Івано-Франківськ: Галичина, 1992. – 192 с.
21. Васякович Г. П., Черніков П. І. Етнопедагогіка і морально-естетичне виховання учнів: Методичний посібник. – Чернігів: Редакційно-видавничий відділ управління по пресі, 1994. – 24 с.
22. Лисенко Н. В., Лаппо В. В. Етнопедагогіка: Навчально-методичний посібник. – Івано-Франківськ: Плай, 2003. – 85 с.
23. Стельмахович М.Г. Народна педагогіка. – К., 1985.
24. Петронговський Р. Р. Теорія і практика формування патріотизму старшокласників: Монографія / За ред. проф. М. В. Левківського. – Житомир:

Полісся, 2003. – 128 с.

25. Кобзар Б. С., Постовойтов Є. П., Дробот Л. С. Виховання патріотизму і формування культури міжнаціональних відносин в учнів шкіл-інтернатів: Методичні рекомендації. – К.: "Фірма "ВПОЛ", 2007. – 56 с.

26. Завалевський Ю. І. Громадянське виховання старшокласників: проблеми, досвід, перспективи: Навчально-методичний посібник. – К., 2003. – 104 с.

27. Пометун О., Ремех Т., Ламах Е. Кроки до демократії: уроки громадянської освіти. – К.: АПН, 2001. – 128 с.

28. Іова В. Ю., Люріна Т. І. Формування громадянської культури особистості: Навчально-методичний посібник. – Кам'янець-Подільський: Абетка, 2003. – 172 с.

29. Уайт П. Громадянські чесноти і шкільна освіта: виховання громадян демократичного суспільства: Пер. з англ. В. О. Коломієць. – К.: Вища шк., 2002. – 118 с.

30. Інноваційні технології громадянського виховання молоді: Навчальний посібник / Дем'янюк Т. Д., Умурзакова Т. Ф., Манюк Л. В., Яремчук І. П. – К.: НМЦ середньої освіти МОН України. – К., 2003. – 264с.

31. Бойко Л. М., Шемет П. Г. Виховуємо громадянина і професіонала: теорія, досвід. – Полтава: ВАТ "Видавництво "Полтава", 2003. – 404 с.

32. Ми є. Були. І будем ми! Виховання національної самосвідомості учнів засобами художньої літератури: Навчально-методичний посібник / За ред. Н. Й. Волошиної. – К.: Ленвіт, 2003. – 215 с.

33. Система виховання національної самосвідомості учнів загальноосвітньої школи: Методичний посібник для вчителів / За ред. Д. О. Тхоржевського. – К.: Видавничий відділ Т-ДПУ, 2009. – 296 с.

34. Дем'янюк Т. Д. Методика виховання в сучасній школі: Навчально-методичний посібник. – К.: Науково-методичний центр середньої освіти Міносвіти і науки України, 2000. – 286 с.

35. Національне виховання учнів засобами українського народознавства: Посібник для вчителів / За ред. Р. П. Скульського. – Івано-Франківськ, 2005. – 178 с. 36. Від роду – до народу / Укл. Л. Калкіна. – Кіровоград: РВЛ КІСМ, 2007. – 71 с.

37. Ростимо патріотів: Збірник матеріалів з досвіду організації виховної роботи в

професійно-технічних закладах Хмельниччини. – Хмельницький: Хмельницька міська друкарня, 2001. – 128 с.

38. Тепло своїх долонь і розуму, і серця я Україні милій віддаю. – Кам'янець-Подільський: Абетка, 2000. – 48 с.

68. Побірченко Н. С. Проблеми освіти на сторінках часопису "Киевская старина" (1882–1906). – К.: Наук. світ, 2000. – 91с.

69. Побірченко Н.С. Шкільні проблеми на сторінках часопису "Основа" (1861–1862). – К.: Наук. світ, 2009. – 34 с.

70. Українська періодика: Історія і сучасність: Доп. та повідомл. третьої Всеукр. наук.-теорет. конф. 22–23 грудня 2005 р. / За ред. М. М. Романюка. – Л., 2005. – С. 47–50.

71. Там само. – С. 54–57.

72. Українська періодика: Історія і сучасність: Доп. та повідомл. четвертої Всеукр. наук.-теорет. конф. 19–20 грудня 2007 р. / За ред. М. М. Романюка. – Л., 2007. – С. 40–43.

73. Українська періодика: Історія і сучасність: Доп. та повідомл. третьої Всеукр. наук.-теорет. конф. 22–23 грудня 2005 р. / За ред. М. М. Романюка. – Л., 2005. – С. 57–61.

74. Українська періодика: Історія і сучасність: Доп. та повідомл. четвертої Всеукр. наук.-теорет. конф. 19–20 грудня 2007 р. / За ред. М. М. Романюка. – Л., 2007. – С. 249–259.

75. Українська періодика: Історія і сучасність: Доп. та повідомл. шостої Всеукр. наук.-теорет. конф. 11–13 травня 2000 р. / За ред. М.М.Романюка. – Львів, 2000. – С. 57–61.

76. Українська періодика: історія і сучасність: Доп. та повідомл. п'ятої Всеукр. наук.-теорет. конф. 27–28 листопада 2008 р. / За ред. М. М. Романюка. – Львів, 2009. – С. 572–574.

77. Українська періодика: історія і сучасність: Матеріали ювілейної наукової конференції, присвяченої 70-річчю багатотиражної газети "Харківський університет". – Х.: Харківський державний університет, 2008. – С. 79–83.

78. Остапенко Н. Ф., Сидоренко Н. М. Від "Ради" і "Світла" до "Вільної української школи": проблеми національної освіти на сторінках українських

часописів Східної України (1905–1914) // Образ. – 2001. – Вип. 2. – С. 72–79.

79. Українська періодика: Історія і сучасність: Доп. та повідомл. четвертої Всеукр. наук.-теорет. конф. 19–20 грудня 2007 р. / За ред. М. М. Романюка. – Львів, 2007. – С. 278–285.

80. Українська періодика: Історія і сучасність: Доп. та повідомл. третьої Всеукр. наук.-теорет. конф. 22–23 грудня 2005 р. / За ред. М. М. Романюка. – Л., 2005. – С. 90–94.

81. Українська періодика: Історія і сучасність: Доп. та повідомл. сьомої Всеукр. наук.-теорет. конф. 17–18 травня 2002 р. / За ред. М. М. Романюка. – Л., 2002. – С. 423–427.

82. Українська періодика: Історія і сучасність: Доп. та повідомл. четвертої Всеукр. наук.-теорет. конф. 19–20 грудня 2007 р. / За ред. М. М. Романюка. – Л., 2007. – С. 333–339.

83. Яцина О. А. Проблема українізації школи на шпальтах національної періодики (1907–1914) // Українська періодика: історія і сучасність: Матеріали ювілейної наукової конференції, присвяченої 70-річчю багатотиражної газети "Харківський університет". – Х.: Харківський державний університет, 2008. – С. 79–83.

84. Завгородня Т. К. Педагогічна журналістика західноукраїнських земель і проблеми шкільної дидактики (1918–1939 рр.) // Українська періодика: історія і сучасність: Доп. і повід. другої Всеукр. наук.-теорет. конф. 21–22 грудня 1994р.; Ред. кол.: М. М. Романюк та ін. – Львів; Житомир, 1994. – С. 88–90.

85. Українська періодика: Історія і сучасність: Доп. та повідомл. третьої Всеукр. наук.-теорет. конф. 22–23 грудня 2005 р. / За ред. М. М. Романюка. – Л., 2005. – С. 235–239.

86. Там само.– С. 371–375.

87. Там само.– С. 375–380.

88. Там само.– С. 380–390.

89. Українська періодика: Історія і сучасність: Доп. та повідомл. третьої Всеукр. наук.-теорет. конф. 22–23 грудня 2005 р. / За ред. М. М. Романюка. – Л., 2005. – С. 188–190.

90. Там само.– С. 185–188.

91. Українська періодика: Історія і сучасність: Доп. та повідомл. четвертої Всеукр. наук.-теорет. конф. 19–20 грудня 2007 р. / За ред. М. М. Романюка. – Л., 2007. – С. 546–550.

92. Коновець О. Ф. Когнітивний і національно-культурний комунікатив сучасної освітянської преси /Українська періодика: Історія і сучасність: Доп. та повідомл. восьмої Всеукр. наук.-теорет. конф. 24–26 жовт. 2003 р. – Л., 2003. – С. 577–584.

Схема 3. Структурна схема національного виховання школярів

